

Милена Летић

*А ко зна
ко смо ми*

Уредник
Зоран Колунџија

© ИК Прометеј, Нови Сад, 2011.

Милена Летић

*А ко зна
ко смо ми*

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

„Јер сви сагрешише и изгубили су славу Божију”

Римљанима 3,23

ДИЈАЛОГ СА СОПСТВОМ И СВИЈЕТОМ

(Над романом „А ко зна ко смо ми“ Милене Летић)

„Самоспознавајући дијалог са властитом прошлошћу понекад помаже.“ Ова реченица, исписана на самом почетку кратког романа (неки ће можда рећи дуже новеле, и једнако ће бити у праву као и они који овој згуснутој прози приписују романескна обиљежја) *А ко зна ко смо ми*, представља у извјесном смислу кључ за улазак у свијет прозе Милене Летић, па и у њену поезију. Јер, њени литерарни јунаци, у овој, као и у првој њеној прозној књизи, у сталном су дијалогу са оним што би се могло, у најпотпунијем значењу тог појма, назвати сопством; стално су урођени у прошлост, увјерени да ће тако лакше спознати сами себе и све оно што им се у садашњости догађа. Омогућавајући својим ликовима да у себи траже суштаство онога што стварно јесу, колико и свој *alter ego*, с великом медијаторском способношћу – како данас волимо да кажемо – ауторика заправо хоће, и успијева у томе, да истовремено, на широј, па самим тим и флексибилнијој литерарној основи, полемиче с временом у коме живимо, то јест,

у коме живе они о којима пише и кроз чије мисли, поступке и дјелање експонира и своје погледе на свијет и ону стварност коју може разлучити од њене паралеле.

Виртуелни свијет и виртуелни ликови, како потврђује и овај роман М. Летић, налазе своје мјесто и у белетристици коју не бисмо могли сврстати искључиво у фантастичну, посебно не у СФ жанр. У сурову стварност ратног и постратног периода на развалинама Југославије на размеђу двају хришћанских миленијума, другог и трећег, у збиљу у којој грувају топови и експлозије граната, а још јаче од њих међуетничка и међурелигијска мржња, у сјећања на оно што је претходило свему томе, приповједачица врло вјешто, и смислено, уграђује ликове с монитора наших рачунара, зачете можда и на глобалној свјетској мрежи, који каткад стварније дјелују него они које срећемо на улици, па и у брачном кревету. Али, као што се виртуелни ликови сасвим лако претварају у стварне, тако и они стварни зачас постају виртуелни, увјеравајући нас да је фантазма само друго лице стварности, и обрнуто.

Ово је прича о жени љекару која је у души пјесникиња, о њеном одрастању у паланци уз мајку скојевку, чије ће се гледиште мијењати у складу с углом посматрања, и која ту мајку баш не воли много, због њене веће привржености млађој сестри (којој ће касније, игром случаја, постати супарница), те о лику који нема имена (он је једноставно Он), војнику по очевој вољи,

а у души пјеснику, сликару, који ће се, након ратних и других калварија, ипак састати у Новом Саду, заправо на Петроварадинској тврђави коју носе у успоменама. Стварни или виртуелни, то за причу, као и за оно што жели да оживотвори, заиста није важно.

Али, није то само прича о њима, већ и о времену у коме живе и у коме се и те како осјећају пипци прошлости, о људима који их окружују, о схватањима и усуду балканског тла које, једноставно, не може без мржње, крви и ратова.

С развијеним смислом за психолошко нијансирање ликова, Летићева узбудљиву причу гради углавном на размишљањима и доживљавању свијета својих јунака, свијета у коме, подстицани и самоизгнанством, постају странци. Чини то поетиком фрагмента и фрагментом као књижевним поступком, имајући у (под)свијести мисао да се фрагментарност савременог свијета може само фрагментарно исказати, е да би се тако стекао утисак о цјелини, која и иначе, у животу, па и у умјетничком дјелу, остаје раздробљена и потом скрпљена од дјелића. Живот у овом роману јесте „скрпљен“, али прича није таква; зналачки је грађена од мноштва поетски обликованих детаља, од мноштва прича, стамено уклопљених у цјеловит мозаик.

Фрагмент као литерарни поступак доприноси композиционој осебујности овог кратког романа, какав воли данашњи читалац. Дубока доживљеност и прожив-

љеност онога о чему пише, ову прозу Милене Летић чини таквом да ће је читалац доживљавати као ауторичино аутобиографско дјело, а није искључено – напротив! – да ће многи у њему препознатин и сторију о властитом животу и судбини. Свакако треба нагласити да ауторица врло добро зна, или осјећа, мјеру поетског које може да се унесе у прозно дјело, да оно превеликом лиричношћу не би било „разводњено“. Можда баш зато у роману сусрећемо само наоко овлашне, али у суштини врло увјерљиве и окрепљујуће пјесничке слике, нарочито у описима ситуација, психичких стања, па и ликова и пејзажа, проткане афористичким сентенцама које се памте.

Милена Летић не оптерећује своју причу фактографијом, нарочито не историографским подацима. Они се дају само у назнакама, нарочито у опису збивања и објеката, Петроварадинске тврђава, на примјер, историјских догађаја везаних за ово утврђење, или распада претходне заједничке нам државе. Читалац ће сигурно запазити да М. Летић често у само неколико реченица (пакаткад и само једним реченичним дијелом) створи слику врло битну за разумијевање ситуације, поступака и проживљавања јунака о којима пише. То се нарочито огледа у опису живота у опкољеном Сарајеву или у ратом захваћеном Мостару, описивању цвјетања криминала и проституције у ратним приликама, о показивању нељудског лица „у датим околностима“ ...

Ово јесте ратни роман, у истој оној мјери колико је психолошки, породични (тачније, о распадању породице), психолошки, социолошки (па самим тим и постратни), али је – уз све то – и љубавни роман, пун еротског набоја. Из еротских сцена, најчешће осликаних овлашним потезима, датим у само неколико реченица, у назнакама, напросто врцају варнице, које ће и у читаоцу пробудити ватру и подстаћи еротску жељу. Ничег ту нема директног, ничег ласцивног, а све је опет упечатљиво осликано, и увијек с мјером.

Милена Летић пише кратком, прецизном и јасном реченицом, покаткад толико огољеном, ослобођеном свих сувишних атрибута, да читаоцу омогућава широку асоцијативност, а можда се неће погријешити ако се каже да понекад у њему изазива и жељу да и сам он, тај читалац, постане један од јунака романа, можда чак и коаутор који би, идентификујући се с литерарним јунацима, дописивао странице причом свога живота. И то је једна од вриједности овог аутохтоним рукописом писаног прозног штива која потхрањује невјерицу да је то тек други роман аутора кога ћемо тек упознавати.

Бањалука, 18. маја 2011.

Ранко Павловић

... пролазници смо покрај дрвореда
у воде загледани видимо сенке
део смо прашуме велеграда
подељени самоћом руке пружамо
ноћно небо је у нама
из вриска израсли таму реметимо
а тко смо то ми
они који живимо у пределу изгубљених душа
девојчица која пљује по искуству које ће доћи
ја који заборављам корак у старост
или она која чека моју невиност

ћутање је молитва страховању
корац од никуда до нигде
песма заточеника
они смо што трбухозборе
у простору давно прошлом
наша умирања и ми
и снег је данашњи
прекрио јучерашње трагове
туге јесењих рима

песникиња чији никад нисам ни био
умрла је у мени и
мучим око титрајима свеће и
у праскозорје ћу са недоумицама да разговарам...

Драго Чингел, Ми и трагови мене (нас)

Неизвесност полупразног воза што секундама мери растојање до његове срећности потискује бол који узалуд отупљује лековима.

Самоспознавајући дијалог са властитом прошлошћу понекад помаже.

Чињеница да ће више нема не проналази пут до његове свести.

У њему живи песма. И слика поетесе која је некад, у праскозорје једне у низу пијаних ноћи, ушла у његов живот.

Можда то и није био живот. Можда је то само жеља била. Визуелна обмана и илузија. Незаобилазна и преко потребна.

Завршавао је те ноћи слику пробадајући клиторис трном и одбијајући да чује врисак. Безусловно предавање слатком болу руже која ће тек процветати – било је све што је желео.

Њене латице отварале су се ту, у атељеу његове душе, која је, наизглед само примању дорасла.

Јецала је она у његовим рукама. Узбуђена нежним потезима што су пастелним бојили његове слике.

Клечећи пред њом и пред сликом којој је потпис још недостајао: молио се.

Молитва, као и увек, песма је била.

Стишћући јој дојке, језиком је меку кожу њених препона миловао. Растварала се, до тада, непозната му женственост, сједињујући се с његовом потребом и жељом.

Да ли је крик те ноћи, скривен магијом непревазиђеног врхунца, обележио његов живот Он не зна.

Зна да повратак на Тврђаву има посебно значење.

Бешумно кочење и улазак воза у станицу натера га да протегне ноге, утрнуле од седења, и покуша се некако подићи. Ухватити за ручку прљавог прозорског стакла. Тешко му је то полазило за руком. Успореном циркулацијом и закреченим артеријама плаћао је данак никотину и другим отровима којима је био склон од ране младости.

Последњим атомима одавно исцуреле снаге, стезао је хладни метал међу својим прстима и с напором се усправљао.

Покушавао је, онако висок и измршавео, замагљеним погледом обухватити полупразан перон и уочити детаљ због којег се и упутио на ово своје, био је убеђен, последње путовање.

Одувек су женска бића била детаљ на његовим сликама. Као и у животу. А шта би друго и могле бити вра-

голанке које су вапиле за нежношћу и топлином, размењујући их за дуге ноге и истурена прса?!

Он је за тим чезнуо. И за смислом трагао. Живот му се претворио у трагање.

– *Никад се не зна. Never say never* – промрмљао је себи у браду, осмехујући се жени која се приближавала.

Ужурбано му је пружио руку. Топлу и меку. Такву годинама није осетио.

Загледан у њен осмех стезао је малу шаку изгубљену међу својим прстима.

Колико ли је оваквих осмеха превидео?!

И у сећање затурио...

* * *

Научила је Дана да ништа, па ни бол, не убија потребу за сањарењем. О човеку крај себе знала је више него је желела признати. Упознавши га, захваљујући виртуелном свету у који је урањала, живела је испуњена неизвесношћу сусрета. Сусрет с њим, виртуелним, био је у ствари сусрет с песмом. Враћала ју је та песма у оне, одавно прохујале гимназијске дане, када је лудовала рецитујући „Исповест хулигана”. Мелодије несрећних љубави и патње, елегична сећања на детињство Марине Цветајеве, Манделштамове и других, којима су обиловале руске песме и есеји, учиниле су њен живот

несвакидашњим и помогле јој да физичкој боли и патњи претпостави сан.

– Сан је изнад свих материјализованих стања – говорила је мајци коју је, у дубокој старости, неговала.

До беса су је доводила мајчина апокалиптична предвиђања. Горчина у њеном гласу. Омаловажавање свега у шта се није разумела. Потцењивање онога што није поседовала. Чинило се: та жена призива зло!

– Умреће једном – говорила је самој себи.

А потом, уплашена, тешила се да је нико није чуо. И крстила. Молила Бога за опроштај.

– Зар је могуће не волети мајку?!

Сећала се њене велике привржености млађој сестри Јани. Јаниних локница и буцмастог лица урођеног у мајчино крило.

Била је увек некако тиха и ћутљива.

Ни одрасла није много говорила. Мајка је то ћутање сматрала вишим обликом пристојности коју, нажалост, Дана није имала.

Увек насмејана и сасвим отворена, Дана није разумела шта је то толико „пристојно“ у скривању нечега што и није била тајна. Када је први пут затекла мајку како са страхом, пред вратима закључаног купатила, моли сестру да откључа – није могла да не осети нешто налик на тријумф.

Сестрини оброци бивали су све обилнији, а повраћање све чешће.

Било је очито да Јану нешто мучи.

Као и мајку која би паничила и у тренутку када би кихнуле, или босим ногама стале на хладан патос.

Недорасла болести којом је Јана ригала лицемерје махале, мајка је постајала отровнија. Осећале су оне тај отров. И одрастале, испијајући га.

Сећа се и како се Јана желела школовати. Имала је добар глас. Музичке школе у њиховој паланци није било. Подршку за одлазак у већи град није добила. Чист и леп глас загушен је.

Брижношћу.

А тек дечаци, удварачи?! Сваки који је желео да им се приближи – онемогућен је.

Нису били довољно добри. Нарочито не за Јану!

Шта је *добро* није им било сасвим јасно. Ваљда је мајка знала. Веровале су јој. Чезнуле за принцом. А она им је говорила:

– Доћи ће! Само ви будите пристојне!

Јана је ћутала. Свако ћутање мајка је доживљавала као одобравање и обожавала је. Као и наставници у школи.

Време је пролазило.

Јана је све више времена проводила пред огледалом. Брига за сопствени изглед и тежину постала је примарна.

У огледалу би видела дебелу особу. И чула чаршију како бруји:

– Каква је?! Ко тенк!

Сестра је није могла убедити да то није важно. И да личи на изопачени начин стицања самопоштовања.

Као велику увреду схватала је Јана речи о својој дебљни. Незадовољство је откривала у разговорима и жестоким препиркама с мамом.

Било је очито да се осећа малом и неуспешном. Као да ништа у животу није добро направила.

Мајка ју је, на свој начин, у таквом уверењу подржавала. И учвршћивала јој лошу слику о самој себи.

Није умела осветлити страхове својих кћери.

Ипак се, између мајке и Јане развијао неки посебан однос, обичном оку невидљив. Волеле су се и међусобно разумеле и у тренуцима најжешћих свађа.

Та симбиотска повезаност учинила је Јанину празнину најплоднијим стаништем неописивих осећања с којима је расла и која су је, сваким даном, чинила све повученијом.

Само о храни је размишљала.

Напади прождрљивости говорили су о њеном незадовољству и емоционалној конфузији.

О конфузији паланке у којој је расла.

Менталним склоповима и недораслости родитеља... и ко зна о чему још.

Причу, ионако, није имао ко да чује.

Ни када је постала врисак. Када се булимији придружила анорексија, као најнесрећније решење кон-